

УДК 81322.4

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНІМАЦІЙНОЇ СТРІЧКИ “RATATOUILLE” ІСПАНСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Катерина БОНДАРЕНКО (Кропивницький, Україна)
katerinabond@gmail.com

Олена БАЛУБА (Олександрія, Україна)
aliona1211@gmail.com

Дар'я МАЛЯР (Олександрія, Україна)
daria.maliar2002@gmail.com

БОНДАРЕНКО Катерина, БАЛУБА Олена, МАЛЯР Дар'я. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНІМАЦІЙНОЇ СТРІЧКИ “RATATOUILLE” ІСПАНСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

У статті розглядаються лексичні особливості перекладу анімаційного фільму “Ratatouille” з англійської мови іспанською та українською. Встановлено основні стратегії перекладу кулінарної лексики, визначено трансформації, що залучалися при перекладі в англо-українській та англо-іспанській мовних парах.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, лінгвокультура, переклад, лексичні трансформації.

BONDARENKO Kateryna, BALUBA Olena, MALIAR Daria. ENGLISH-SPANISH AND ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF “RATATOUILLE”: LEXICAL TRANSFORMATIONS

This paper presents a case study of the Ukrainian and Spanish translation of the “Ratatouille” cartoon, focusing on its lexical peculiarities. The research focuses on translation proper to the exclusion of other relevant issues in audiovisual translation. The authors reflect on the weight that certain cultural notions have in audiovisual translation, focusing on the key role of cultural concepts. These concepts are portrayed as possible restrictions for the translators, and their transmission is depicted as a consequence of cultural globalization. Focusing on “Ratatouille”, the authors explain the translation of cultural concepts that refer to local entities that most target viewers (Spanish and Ukrainian) do not know. The researchers collected the data by selecting cooking terms in the film “Ratatouille” and studied the translation techniques used in Ukrainian and Spanish versions of the cartoon. The research aimed to find out the strategies employed by the translator to render the cooking terms. The major strategies applied to the text were lexical transformations: translation by cultural substitution (33% in English-Ukrainian and 46% in English-Spanish language pairs); translation by a loan word (41,6% in English-Ukrainian and 20% English-Spanish language pairs), translation by paraphrase using related words (16,6% in English-Ukrainian and 20% in English-Spanish language pairs); translation by more general word (8,3% in English-Ukrainian and 13% in English-Spanish language pairs). The authors discuss modifications of the source culture realia (French cuisine) in the receiving culture (American) and re-modifications of the modified culture in translations into other languages. Additionally, the translator has been described as an intercultural mediator functioning in a globalised environment. This perception is important not only in professional activity, but also in the training of would-be translators. Lingvocultural knowledge has been portrayed as key in dealing with this type of concepts.

Key words: audiovisual translation, lingvoculture, translation, lexical transformations.

У порівнянні з іншими видами міжмовної комунікації переклад намагається відтворити повну систему смислів вихідного тексту. При цьому переклад вважається вдалим, якщо він не лише звучить, як оригінальний твір, але й справляє схоже враження (комунікативно рівнозначний оригіналу) [4]. Останнє напряму залежить від адаптації “іншого” культурного універсуму, адекватної відповіді на виклики міжкультурної асиметрії. Проблеми перекладу і адаптації традиційно корелюють з проблемами еквівалентності і адекватності перекладу.

Еквівалентність – це відтворення тексту оригіналу, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації. Адекватність – це відтворення реакції, оцінка якої – в сприйнятті реципієнта [4]. Формально еквівалентні стилістичні, лексичні, граматичні мовні засоби далеко не завжди спроможні справити тотожний комунікативний ефект на глядачів, яким бракує фонових знань про об'єкт.

Ілюстрацією може, наприклад, бути відтворення лексичної одиниці *chef de partie*, яка у мові-донорі (французькій) у значенні ‘кухар-спеціаліст’ – гіперонім до лексем з більш специфічним значенням: *poissonnier* ‘кухар, що спеціалізується на приготуванні рибних страв’; *gftisseur* ‘кухар, що спеціалізується на приготуванні м'ясних страв’; *saucier* ‘спеціаліст з приготування соусів’; *ptissier* ‘спеціаліст-кондитер’. Незважаючи на очевидну складність концепту *chef de partie* в обох варіантах перекладу досліджуваного нами мультфільму, лексема адаптується мінімально: в іспанській версії субтитрується в оригінальному правописі з додаванням артикля *el chef de partie*; в українській – транслітерується в *шеф-де-парті*. Очевидно, що для повної еквівалентності таких трансформації недостатньо, але адаптація лексеми (поряд із візуальним рядом) дозволяє досягти очікуваного комунікативного ефекту і констатувати вдалість (адекватність) перекладу.

Об'єкт дослідження – лінгвокультурна адаптація аудіовізуального тексту мультиплікаційної стрічки “Ratatouille” іспанською та українською мовами. Предмет – перекладацькі стратегії, використані для адаптації аудіовізуального продукту українською та іспанською мовами. Матеріалом дослідження є вихідний та перекладені тексти аудіовізуального продукту, зокрема, лексичні одиниці, що можуть становити проблему при перекладі іспанською та українською мовами через лінгвокультурну специфіку. Кількість проаналізованих реплік в вихідному (англійському) тексті становить 143.

Мета наукової розвідки – виявлення лексичних особливостей перекладу мультфільму “Ratatouille” іспанською та українською мовами. “Ratatouille” – американський повнометражний анімаційний фільм студії Pixar, вихід якого був схвально оцінений кінокритиками: одні оглядачі високо оцінили гумор, інші – бездоганну анімацію і тонко вивірені деталі: “Майстер-шефи в Pixar спромоглися вдало поєднати необхідні інгредієнти: словесну і візуальну дотепність, геніальний хронометраж, натяк на французьку вишуканість та екстравагантність”; “Рататуй” схожий на соус, на малиновий сорбет, значно неочікуваніший, ніж традиційні кулінарні метафори [7]. Українською фільм дубльовано компанією «Невафільм Україна» на замовлення «Disney Character Voices International» у 2007 році, а іспанською мовою дубляж був виконаний на замовлення компанії “Buena Vista International Spain S.A.”.

Досягнення мети передбачало аналіз стратегії перекладу та адаптації лексичних засобів українською та іспанською мовами. Матеріалом стала мовна складова (репліки) вихідного тексту довжиною 1 годину 51 хвилину та переклад українською та іспанською мовами. Серед проаналізованих реплік окремо виділено ті, які можна трактувати як неповноеквівалентні [6]. Існування невідповідностей спричинено лінгвокультурними особливостями і може становити перекладацьку проблему. Неврахування таких особливостей справляє негативний вплив на ефективність міжмовної комунікації, яка опосередковано здійснюється під час перегляду стрічки.

Інколи, навіть за наявності схожих об'єктів, їхнє сприйняття соціумами досить відмінне, що є цілком закономірним, зважаючи на різний спосіб життя, світобачення, звички, традиції, нескінченні і різноманітні умовності, які визначають національну культуру. Показовими у цьому контексті є відповідники вихідній лексемі *plates* та *soup bowls* в українському та іспанському варіантах перекладу. Як видно, в англійській лінгвокультурі відповідні номінації диференціюються значно чіткіше, ніж в іспанській (*platos* та *platos de sopa*) та в українській (*тарілка* та *глибока тарілка*). Дуже показовою відмінністю, на наш погляд, є її внутрішня форма, адже, іспанці, вочевидь, враховують призначення тарілки (*для супу*), натомість українці – її форму або місткість (*глибину*).

Цікавим у аспекті особливостей національного світосприйняття є приклад номінації засмажених на грилі реберець. Так у вихідному тексті страва має назву *rack of lamb*, яка містить відсилку до *каркасу*, *рамки* тощо. Назва цієї ж страви іспанською мовою *costilla de cordero* у внутрішній формі містить чітку вказівку на частину тіла (реберця) ягняти. В українському ж варіанті перекладу використано *каре ягняти*, що має декілька версій походження. По одній з них в Давньому Римі *каре* означало ‘*шикування військ у формі квадрату*’. Під час шикування воїни створювали шеренги, а списи тримали піднятими догори. Цікаво, що у французькій кухні, звідки запозичено більшість страв, згаданих в мультфільмі, ця страва називається *carre d'agneau*, тобто, український варіант опосередковано зберігає внутрішню формою вихідної номінації.

За В.В. Балабіним, стратегія перекладу полягає в передачі всіх аспектів значення на підставі використання ресурсів цільової мови, урахування позамовних чинників, нейтралізації розбіжностей у фонових знаннях комунікантів та запропонуванні оптимального перекладацького відповідника [1]. Стратегія перекладу визначає способи і методи перекладу, які в нашому випадку реалізуються здебільшого в трансформаціях вихідного тексту.

Слід відзначити, що переважна більшість відповідників як в англо-українській, так і англо-іспанській мовних парах не передбачала значних відмінностей як на граматичному, так і на лексичному рівнях. Наприклад, репліку: “*Tonight, I'd like to present the foie gras*”

іспанською була перекладено “*Esta noche quisiera ofrecerles el foie gras*”, українською – “Сьогодні ввечері хотів би запропонувати скуштувати *фуа-гра*”.

Лише у 27 випадках (18% від загальної кількості) в англо-іспанській та в 34 випадках (23,7 % від загальної кількості) в англо-українській мовних парах було залучено перекладацькі трансформації. Такі показники, вочевидь, зумовлені, специфікою матеріалу дослідження, зокрема, його цільовою аудиторією та глобалізованим світом, для якого і призначено цей аудіовізуальних продукт [2]. Враховуючи, що цільова аудиторія – діти, граматична структура і лексичні засоби максимально прості. Беручи до уваги те, що продукт призначено для демонстрації в різних країнах світу, нейтралізація “метафоричності” в мові оригіналу здебільшого компенсується візуальним рядом. Переважна більшість трансформацій, зафіксованих як в англо-іспанській, так і в англо-українській мовних парах – це граматичні та лексичні перетворення.

В англо-іспанській парі граматичні трансформації зафіксовано в 12 випадках (44%), лексичні – в 15 випадках (56% від загальної кількості в даній мовній парі). В англо-українській парі граматичні трансформації зафіксовано в 10 випадках (29%), лексичні – в 24 (71%). Граматичні перетворення можуть бути наявні в одній парі, але відсутні в іншій: англ. “*It was not a customer. It was a critic*”; ісп. “*No era una clienta. Era una crítica*”; укр. “*Це був не просто клієнт. Це був критик*”. У англо-іспанській парі трансформації відсутні, а в англо-українській наявне додавання (трансформація) у першому реченні, яке тлумачиться як граматична трансформація за класифікацією Т. Р. Левицької [5]. Відсутність артикля в українській мові було частково компенсовано додатковою одиницею *просто*.

У наведеному нижче прикладі в англо-іспанській парі фіксується випущення підмета, в цілому характерного для іспанської мови, та перестановки в англо-українській парі, зумовленої синтетичним, а не аналітичним класом мови: англ. “*You aren't the only one who is trapped*”; ісп. “*No eres la única que está atrapada*”; укр. “*Не тільки ти потрапив у пастку*”.

Лексичні трансформації значно різноманітніші. На особливу увагу заслуговує переклад так званих стійких виразів, як-от у наступній репліці: англ. “*You're a rat, for Pete's sake*”; ісп. “*Eres una rata, por el amor de Dios*”; укр. “*Ти пацюк, заради всього святого*”. В англійській мові стійкий вираз ‘*for Pete's sake*’ вживається на позначення благання про щось і є варіантом ‘*for the sake of sb*’. В сполученні з іменем святого (Петра) може виражати розлюченість людини на щось або когось. У перекладі іспанською цей вислів звучить як *por el amor de Dios*. Якщо скористатися зворотнім перекладом, то можна помітити, що переклад англійською звучить як *for God's sake*. Як бачимо, ім'я святого зникає, але з'являється узагальнення *Dios*. При перекладі українською також відбувається генералізація, ототожнення святого Петра з усім сонмом святих.

Випадки конкретизації, зумовлені, очевидно, більш абстрактним характером англійських дієслів [3] на противагу іспанським та англійським фіксуємо в наступній репліці та її перекладі: англ. “*She believed in heaven, so she's covered*”; ісп. “*Ella crena en el paraiso, así que estará bien*”; укр. “*Вона вірила в рай, тому з нею все добре*”. Англійське *to be recovered* полісемічне, містить категорійну сему ‘*покращення*’, що реалізується у тому числі, в значеннях: *відвойовувати, зростати, отримувати зиск* тощо [8]. Використання в якості еквіваленту іспанського стійкого виразу *estar bien* є виправданим, так само, як і в українській версії *з нею все добре*. Прикладами конкретизації, трансформації, залученої в обох цільових мовах, є наступні: англ. “*We could file this and if something suitable opens up...*”; ісп. “*Archivaremos esto, y si surge alguna vacante*”; укр. “*Ми приймемо це, і якщо з'явиться місце*”; англ. “*Find out how much of this is real*”; ісп. “*Veremos cuánto hay de verdad*”; укр. “*З'ясуємо в чому тут річ*” тощо.

В варіантах перекладу репліки “*He is never impressed*” в українському відповіднику фіксуються як граматичні, так і лексичні трансформації: “*Його нічим не здивуєш*”. Лексема ‘*здивуєш*’ конкретизує значення англійського *impress*, а відмінна граматична структура речення свідчить про мовну вибірковість в обранні засобів для вираження думки [3]. Таку ж стратегію, але в іспанському варіанті, обрано для перекладу наступної репліки: англ. “*I'm sorry*”; ісп. “*Lo lamento*”; укр. “*Снівчуваю*”.

В аналізованому матеріалі були наявні авторські новотвори, які становили особливі складнощі для перекладачів іспанською та українською мовами. Так, однією зі згаданих страв були *Gusteau's Corn Puppies* – фірмові ковбасні з додаванням кукурудзи виробі героя на імя *Gusteau* у формі голови цуценяти. Те, що йдеться про ковбасний виріб, зрозуміло лише з відеоряду, адже в назві страви наявне лише слово *Puppies* (буквально – *цуценята*). В іспанському варіанті назву страви було конкретизовано додаванням лексеми *salchichitas* (*Salchichitas con pan de manz de Gusteau*); в українській версії в переклад було додано новотвір *ковбасята* (*Густу-ковбасята*), натомість компонент ‘*кукурудза*’ було випущено.

В поодиноких випадках, які не впливають на загальне враження від перекладу, що, судячи з відгуків глядачів, справив очікуваний комунікативний ефект на аудиторію, перекладачі припускалися серйозних помилок. Так, при перекладі словосполучення *geoduck egg* українською мовою перекладач запропонував варіант *качині яйця*, який суттєво відрізняється від текстової складової аудіовізуального продукту і вочевидь не співвідноситься з візуальним рядом. Внутрішня форма лексичної одиниці *geoduck*, вочевидь увела в оману перекладача компонентом *duck* (буквально – *качка*), а у сполученні з *egg* породило варіант *качині яйця*. Натомість іспанський перекладач, більш знайомий з морепродуктами, запропонував коректний відповідник *huevo de almeja marina*, в якому *almeja* означає їстівні морепродукти, зокрема *морського півника* або *альмеху*.

Отже, аналіз вихідного та перекладеного українською та іспанською мовами тексту мультиплікаційного фільму “*Ratatouille*” дозволив виявити основні перекладацькі стратегії, що реалізовано в перекладацьких трансформаціях різного типу. Переважна більшість виявлених трансформацій – це несуттєві перетворення в граматичній структурі висловлювань. Незначна кількість граматичних перетворень зумовлена специфікою адаптації аудіовізуального продукту, в тому числі, часовими обмеженнями щодо довжини реплік. Лексичні трансформації, здебільшого реалізовано за рахунок лексичної заміни (33% в англо-українській та 46% в англо-іспанській мовних парах), конкретизації (41,6% та 20%), додавання (16,6% та 20%) та генералізації (8,3% та 13%) лексичних одиниць вихідного тексту у тексті перекладу українською та англійською мовами.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Балабін В. В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу. К.: Логос, 2002. –313.
2. Бондаренко К. Універсальне та національно специфічне в текстах гумористичних ситкомів. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки 89 (3), 2010. – С. 99-104.
3. Бреус Е.В. Теория и практика перевода с английского языка на русский: учебное пособие. М.: Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
4. Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології / В. В. Демецька // Вісник СумДУ :[наук. журнал]. Філологічні науки. – № 1, 2007. – Т. 2. – С. 96–102.
5. Левицкая Т. Р. Теория и практика перевода с английского языка на русский. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1963. – 263 с.
6. Стасюк Б.В. Часткові еквіваленти у відтворенні англомовних художніх текстів у українському перекладі (на матеріалі романів Дж РР Толкіна «THE LORD OF THE RINGS» і УК Ле Гуїн «A WIZARD OF EARTHSEA»). Дис. спец. 10.02. 16./Б. В Стасюк – К., 2011.–19 с.
7. Ansen, David (June 28, 2007). “Ansen on Ratatouille”. Newsweek. Retrieved February 5, 2014. Режим доступу: <http://www.newsweek.com/anssen-ratatouille-102579>
8. The dictionary by Merriam-Webster is America's most trusted online dictionary for English word definitions, meanings, and pronunciation. Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/>

REFERENCES

1. Balabin, V.V. (2002) Suchasnyi amerykans'kyi viys'kovyi sleng yak problema perekladu. [Contemporary American Military Slang as a Translation Problem]. Kyiv.
2. Bondarenko, K. (2010). Universal'ne ta natsional'no spetsyfyichne v tekstakh humorstychnykh sytkomiv. Naukovi zapysky. Series: Philological Sciences. 89 (3) [Translation of Universal and National Specific Humour in Sitkoms /Research Bulletin. Series: Philological Sciences]. Kirovohrad.
3. Breus, E. V. (2000). Teoriya i praktika perevoda s anglijskogo na russkij. [Theory and Practice of Translation from English into Russian]. Moskv.
4. Demets'ka, V. V. (2007). Adaptatsiia yak poniattia perekladovnavstva i kul'turologii // Visnyk SumDU. Philologichni nauky. [Adaptation as a Concept of the Theory of Translation and Culture Study // Sumy state University Journal. Philological Sciences]. Sumy.
5. Levitskaya, T. R. (1976) Problemy perevoda. [Translation Problems]. Moscow.

6. Stasiuk, B. V. (2011) Chastkovi ekvivalenty u vidtvorenni angломovnykh khudozhnikh tekstiv u ukrayins'komu pereklyadi (na materialy romaniv The Lord of the Rings by J. R. R. Tolkien i A Wizard of Earthsea by U. K. Le Guin) [Partial equivalents in rendering of English fiction texts in Ukrainian translation (a study based on the novels The Lord of the Rings by J. R. R. Tolkien and A Wizard of Earthsea by U. K. Le Guin)]. Kyiv.

7. Ansen, David (2007). "Ansen on Ratatouille". Newsweek. Retrieved February 5, 2014. Access mode: <http://www.newsweek.com/anssen-ratatouille-102579>

8. <https://www.merriam-webster.com/>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Катерина Бондаренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: аудіовізуальний переклад, соціолінгвістика.

Олена Балуба – учитель-методист НВК "ЗНЗ I-III ступенів № 9 – спеціалізована школа" м. Олександрія

Наукові інтереси: методика викладання іноземної мови.

Дар'я Малия – слухач Малої Академії Наук України, учениця 10 класу НВК "ЗНЗ I-III ступенів № 9 – спеціалізована школа" м. Олександрія.

Наукові інтереси: аудіовізуальний переклад.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Kateryna Bondarenko – PhD in Contrastive Linguistics, associate professor at Chair of Translation, Applied and General Linguistics of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: audiovisual translation, sociolinguistics.

Olena Baluba – school counselor at Oleksandriya secondary school №9.

Scientific interests: didactics of foreign languages.

Daria Maliar – Student of The Junior Academy of Sciences, Oleksandriya secondary school №9.

Scientific interests: audiovisual translation.

УДК 81322.4

МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Олександр БОНДАРЕНКО (Кропивницький, Україна)

e-mail: abondarenko@translatel.com

БОНДАРЕНКО Олександр. МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ДО ПИТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено визначенню способів походження термінів сфери інформаційних технологій в англійській та українській мовах. Установлено шляхи утворення відносних термінів української та англійської терміносистем. Виявлено стратегії перекладу термінів сфери інформаційних технологій з англійської мови українською.

Ключові слова: інформаційні технології, термін, метафора, переклад.

BONDARENKO Olexsandr METAPHORS IN IT TERMINOLOGY: TRANSLATION INTO UKRAINIAN

In this article the most frequent ways of term formation of IT industry in English and Ukrainian languages are discussed with a special focus on occurrence of metaphor in the terminology. The paper examines metaphorical terms that are used in IT terminology in English and their translation into Ukrainian. The research begins by identifying the principal conceptual and structural characteristics of IT metaphorical terms in English. Next, various strategies used to render these terms into Ukrainian are analysed. Furtheron, a variety of semantic and structural factors that complicate this rendering are studied. Tropes of all types are often thought of as difficult to translate, and they cause special problems in specialized languages. At the same time metaphors are extremely productive in specialized domains due to user-friendliness of the software. Software producers exploit the anthropocentric effect of metaphors, as proved by the numerous metaphorical terms found in IT vocabulary. The analysis of translation strategies taken from a range of IT texts shows consistency in rendering IT metaphors from English onto Ukrainian language. The analysis reveals some translation techniques: to translate IT metaphoric terms into Ukrainian: metaphor into same metaphor, metaphor into another metaphor with the shift of the metaphor's source domain, metaphor into non-metaphor to assure more informative rendering of the message. The study analyses the decision-making process translators go through in the course of translation. In short, the author argues that the use of strategy for translating English IT metaphors into Ukrainian can be attributed to extralinguistic, not only linguistic factors: the task specification, the client's request etc. The author claims that translation studies and translation didactics can benefit from the study of professional factors since they influence the translators' choices in the translation process.

Keywords: information technology (IT), term, metaphor, translation.

Переклад термінів мов спеціального призначення – одна з найскладніших проблем як для практиків, робота яких має починатися з аналізу спеціальної термінології, наданої клієнтом, так і для сучасного перекладознавства. В ідеальному світі наданий термінологічний глосарій має слугувати своєрідним дороговказом, який спрощує шлях перекладача до розв'язання перекладацьких проблем. Насправді ж, згідно з дослідженнями 2005, 2007, 2008 років, відсутність у перекладачів навичок усвідомленої роботи з термінологією, здатності використовувати програмне забезпечення з обробки та менеджменту термінологічних даних тощо є чи не найкритичнішими для індустрії